ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XL, 11 SECTIO H 2006
Wydział Ekonomiczny UMCS

MAREK KUŹMICKI

Znaczenie turystyki w gospodarce polskiej – stan obecny i prognozy

The role of tourism in the national economy of Poland – present state and prognoses

Abstract: Gospodarka turystyczna jest rodzajem aktywności gospodarczej rozproszonej w wielu sekcjach (działach, klasach i podklasach) gospodarki narodowej. Dane Światowej Rady Podróży i Turystyki (WTTC) wskazują, że udział gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego w tworzeniu PKB w Polsce w ostatnich latach wzrasta. WTTC wykazuje także wzrost udziału zatrudnienia do zatrudnienia ogółem zarówno dla przemysłu turystycznego, jak i dla gospodarki turystycznej. Znaczenie gospodarcze turystyki polega również na tym, że wywiera ona wpływ na wielkość produkcji i zatrudnienia w innych dziedzinach gospodarki. Bazując na informacjach ze źródeł wtórnych, można stwierdzić, że gospodarka turystyczna Polski zajmuje obecnie istotną rolę w gospodarce narodowej i jej znaczenie w przyszłości prawdopodobnie będzie wzrastać.

ZNACZENIE TURYSTYKI W GOSPODARCE POLSKIEJ – STAN OBECNY I PROGNOZY
The role of tourism in the national economy of Poland – present state and prognoses

Na przełomie XX i XXI wieku turystyka stała się wyróżnikiem współczesnego stylu życia, znaczącym elementem rozwoju gospodarczego w skali świata oraz czynnikiem integracji międzynarodowej w postępującym procesie globalizacji. Wzrost zainteresowania społeczeństwa turystyką, a także środowiska naukowego turystyką jako interdyscyplinarną dziedziną wiedzy wymusza potrzebę badania roli gospodarki turystycznej jako czynnika wzrostu i rozwoju ekonomicznego w poszczególnych regionach i krajach, w tym także w Polsce. Celem opracowania jest próba określenia znaczenia przemysłu turystycznego i gospodarki turystycznej w gospodarce narodowej Polski w latach 2001–2003, a także

w przyszłości, uwzględniając ich złożony charakter. Teza, którą autor stawia sobie do zweryfikowania, brzmi następująco: gospodarka turystyczna Polski odgrywa obecnie istotną rolę w gospodarce narodowej i jej znaczenie w przyszłości będzie wzrastać.

PODSTAWOWE POJĘCIA ZWIĄZANE Z TURYSTYKĄ
Basic definitions in tourism

W literaturze naukowej z zakresu turystyki spotykamy się z różnymi definicjami turystyki. Klasycy nauki o turystyce, szwajcarscy ekonomiści W. Hunziker i K. Krapf definiują turystykę jako „ogół stosunków i zjawisk wynikających z podróży i pobytu w obcych miejscowościach, o ile nie powstaje z nich trwałe osiedlenie się i o ile nie jest związane z żadną działalnością zarobkową”.[1] Definicja na potrzeby statystyki została opracowana przez Światową Organizację Turystyki na międzynarodowej konferencji w Kanadzie w 1991 roku. Według tej definicji przez turystykę rozumie się „ogół działań ludzi, którzy podróżują i przebywają dla wypoczynku, w interesach i w innych celach przez nie więcej niż jeden rok bez przerwy w miejscach znajdujących się poza ich zwykłym otoczeniem”.[2] Dyskusje nad najtrafniejszą definicją turystyki zakończyły się na przełomie lat 80. i 90., kiedy WTO przyjęła w 1993 r. definicję turystki, ratyfikowaną następnie przez ONZ. Została ona sformułowana następująco: turystyka to ogół czynności osób podróżujących i przebywających w miejscach poza swoim codziennym środowiskiem przez okres nieprzekraczający 12 miesięcy, w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych.

Przedmiotem transakcji na rynku turystycznym jest produkt turystyczny. Termin ten był celem rozważań wielu teoretyków zajmujących się marketingiem, a także ekonomiką przedsiębiorstw w turystyce. Według Grzegorza Gołembskiego produktem turystycznym są wszystkie dobra i usługi tworzone i kupowane w związku z wyjazdem poza miejsce stałego zamieszkania, i to zarówno przed rozpoczęciem podróży, w trakcie podróży, jak i w czasie pobytu poza swoją rodzinną miejscowością. Ponieważ jednak trudno jest jednoznacznie rozdzielić dobra i usługi turystyczne od tych, które nimi nie są, przydatne jest wprowadzenie ich rozróżnienia na[3]:

- dobra i usługi, dla których czynnikiem popytotwórczym jest wyłącznie turystyka
- (np. przejazdy, noclegi, usługi przewodnickie, mapy, foldery),

---

[1] K. Krapf, *Od empirii do teorii ruchu turystycznego*, „Ruch Turystyczny” 1957, nr 1.
[2] ONZ–WTO, *Terminologia turystyczna, Zalecenia*, WTO, Warszawa 1995, s. 5.
[3] G. Gołemski, *Przedsiębiorstwo turystyczne w gospodarce wolnorynkowej*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1998, s. 24.

- • dobra i usługi, których zakup występuje w związku z uprawianiem turystyki, ale które stanowią jedynie pewną substytucję konsumpcji w innych okresach i w innym miejscu (obuwie, ubiór, gastronomia, transport itp.),
- • dobra i usługi, które zaspokajają te same potrzeby występujące zarówno u turystów, jak i osób niebędących turystami (np. łączność, ochrona zdrowia, banki, ubezpieczenia, rozrywki itp.)

Turystykę ze względu na jej złożony charakter należy postrzegać wielopłaszczyznowo. Aktywność turystyczna oraz podróże są jednym z mierników poziomu życia mieszkańców i wskaźnikiem rozwoju cywilizacyjnego, poszczególnych krajów, jak i Wspólnoty Europejskiej. Turystyka jest znaczącym elementem rozwoju miast i regionów. Integrując szereg dziedzin gospodarki, pozwala na wyeksponowanie i promocję wyjątkowych walorów określonych obszarów geograficzno-administracyjnych. Turystyka jest sferą aktywności gospodarczej i ważnym instrumentem zharmonizowanego rozwoju gospodarek narodowych państw Unii Europejskiej, w tym Polski. Uwzględniając zalecenia Światowej Organizacji Turystyki (WTO), dotyczące międzynarodowej klasyfikacji turystycznej, należy przyjąć, iż działalność gospodarcza turystyki występuje w dziesięciu sekcjach gospodarki narodowej, takich jak[4]:

- budownictwo,
- handel,
- hotele i restauracje,
- transport, gospodarka magazynowa i łączność,
- pośrednictwo finansowe,
- obsługa nieruchomości, wynajem i inna działalność, związana z prowadzeniem interesów,
- administracja publiczna,
- edukacja,
- pozostała działalność usługowa: komunalna, socjalna i indywidualna,
- organizacje i instytucje międzynarodowe.

Powyższe informacje zmuszają do zastanowienia się, czy działalność gospodarcza, mająca związek z turystyką, faktycznie jest „tak rozległa" i dotyczy tak wielu obszarów gospodarki. Analizując dokładniej definicje produktu turystycznego, zwłaszcza te formułowane od strony podażowej, należy przyjąć stanowisko, że gospodarka turystyczna ma złożony charakter, obejmuje bowiem różne gałęzie gospodarki narodowej, branże i działy, które oferują dobra w postaci produktów i usług turystycznych. Skupiając tak wiele różnych dziedzin, gospodarka turystyczna nie stanowi jednak samoistnego działu na wzór handlu, transportu czy służby zdrowia. Z tego punktu widzenia można określić gospodarkę

[4] *Terminologia turystyczna, Zalecenia WTO*, Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki, Warszawa 1995, s. 51–63.

turystyczną jako zespół różnorodnych funkcji bezpośrednio lub pośrednio rozwijanych w celu zaspokojenia potrzeb ludności związanych i wynikających z chęci jej udziału w określonych formach i rodzajach turystyki i wypoczynku.[5]

Pojęcie gospodarki turystycznej zostało wprowadzone przez Światową Radę Turystyki i Podróży (WTTC). Według tej organizacji gospodarka turystyczna obejmuje nie tylko dobra i usługi służące bezpośrednio konsumpcji turystycznej, ale także takie rodzaje aktywności gospodarczej, które są ściśle bądź częściowo uzależnione od ruchu podróżnych i których rozwój nie byłby możliwy (lub byłby znacznie ograniczony), gdyby nie turystyka.

Do popytu na usługi i produkty gospodarki turystycznej zalicza się podróże indywidualne, podróże służbowe, wydatki z budżetu państwa na turystykę, nakłady inwestycyjne, wpływy dewizowe z turystyki przyjazdowej oraz inne wpływy z eksportu związanego z turystyką.

WTTC wyróżnia także pojęcie przemysłu turystycznego rozumianego jako produkcja dóbr i usług ściśle związanych z turystyką, takich jak zakwaterowanie, wyżywienie, usługi rekreacyjne i transport turystów. Zgodnie z metodologią stosowaną przez WTTC wpływ turystyki na gospodarkę narodową szacuje się w dwóch wymiarach[6]:

- węższym – ograniczonym do przemysłu turystycznego,
- szerszym – obejmującym całą gospodarkę turystyczną.

Pojęcie przemysłu turystycznego stało się przedmiotem analizy teoretyków marketingu. Według Victora T.C Middletona przemysł turystyczny składa się z pięciu głównych sektorów, które są mierzone w statystykach większości krajów (rys. 1). Koncepcja ta jest wygodna dla branży turystycznej, jednak nie spotyka się z uznaniem ekonomistów. W ocenie wyników działalności sektorów przemysłu ekonomiści i statystycy oddzielają zazwyczaj produkcję transportu, zakwaterowania i wyżywienia. Nie są jednak w stanie wydzielić tej części produkcji, która jest efektem wydatków turystycznych.

Chociaż gospodarka turystyczna stanowi w obowiązującej systematyce gospodarki narodowej kategorię nieformalną, można mówić o dającej się wyraźnie zidentyfikować jej specyfice funkcji gospodarczych i społecznych. Gospodarcze znaczenie turystyki jest związane z wpływem na wzrost gospodarczy, zatrudnienie, kształtowanie się bilansu handlowego i płatniczego, zmiany struktury ekonomicznej regionów. Pozytywne społeczne funkcje turystyki w stosunku do turysty przejawiają się w[7]:

- zakresie poziomu życia (zapewnienie wygody podróży i pobytu, stworzenie warunków do wypoczynku, rozrywki oraz do poprawy zdrowia),

[5] A. S. Kornak, A. Rapacz, *Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 11.

[6] http://www.eholiday.pl/news/content/7-5-2 [dostęp: 14.12.2005].

[7] W. Alejziak, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, ALBIS, Kraków 2000, s. 30.

- zakresie jakości życia (stworzenie możliwość uczenia się, kształtowanie wrażliwość na piękno oraz pozwolenie na uczestnictwo w kulturze),
- zakresie sensu życia (umożliwienie lepszego poznania świata i siebie, postępowania zgodnie z przekonaniami, stworzenie okazji do refleksji oraz poczucie wolności).

Sektor bazy noclegowej
Hotele/motele
Domy gościnne/pensjonaty
Kwatery wiejskie
Apartamenty/domki/mieszkania
Kondominia/ośrodki time share
Wioski wakacyjne/ośrodki wypoczynkowe
Centra konferencyjne/wystawowe
Kempingi stałe i sezonowe
Ośrodki żeglarskie (marina)

Sektor atrakcji
Parki tematyczne
Muzea i galerie
Parki narodowe
Rezerwaty przyrody
Ogrody (botaniczne, zoologiczne)
Miejsca historyczne
Miejsca aktywnego spędzania czasu
/uprawianie zajęć sportowych

Sektor transportowy
Linie lotnicze
Morskie linie pasażerskie/linie promowe
Koleje
Przewoźnicy autobusowi
Firmy wynajmu samochodów

Organizatorzy turystyki
Touroperatorzy
Hurtownicy turystyczni
Detaliczne agencje turystyczne
Organizatorzy konferencji
Biura rezerwacyjne (np. zakwaterowanie)
Organizatorzy turystyki motywacyjnej (incentive)

Organizacje w miejscach odwiedzanych
Narodowe organizacje turystyczne (NOT)
Regionalne biura turystyczne
Lokalne organizacje turystyczne
Stowarzyszenia turystyczne

Rys. 1. Pięć głównych sektorów przemysłu turystycznego
Five major sectors of tourism industry

Źródło: Victor T. C. Middleton, *Marketing w turystyce*, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa 1996, s. 4.

Turystyce przypisuje się obecnie wiele funkcji, np.: poznawczą, wypoczynkową, rekreacyjną, zdrowotną, wychowawczą, integracyjną. Na podstawie badań naukowych stwierdzono, że turystka jest w stanie oddziaływać na bardzo wiele sfer życia współczesnego człowieka.

WPŁYW TURYSTYKI NA PRODUKT KRAJOWY BRUTTO I BILANS PŁATNICZY

The influence of tourism on Gross Domestic Product and balance of payments

Turystyka jest dziedziną gospodarki, która może być postrzegana w pewnej makroekonomicznej perspektywie. Efekty ekonomiczne gospodarki turystycznej mają wpływ na kształtowanie się niektórych wskaźników makroekonomicznych, takich jak np. dochód narodowy, zatrudnienie czy saldo bilansu płatniczego. Z kolei zmiany zachodzące w innych dziedzinach gospodarki krajowej, w tym w rolnictwie, produkcji, handlu, budownictwie, transporcie i telekomunikacji, ale także w instytucjach rynkowych i infrastrukturalnych, mają bardzo poważny wpływ na sposób funkcjonowania i efekty ekonomiczne gospodarki turystycznej. Właśnie efekty ekonomiczne, a więc też dochody, które powstają w ramach jakiejś dziedziny gospodarki, decydują o jej znaczeniu w tej gospodarce. Należy podkreślić, że gospodarka turystyczna jest kompleksem utworzonym z elementów sfery produkcyjnej i sfery konsumpcji. Ma to daleko idące konsekwencje dotyczące rachunku PKB. Wydatki turystyczne obejmują bowiem zarówno elementy związane bezpośrednio z dobrami i usługami wytworzonymi przez wytwórców turystycznych, jak też elementy pośrednio związane z turystyką, tworzone przez wytwórców jedynie „powiązanych" z turystyką. Praktycznie nie jest możliwe wyodrębnienie zakresu tych powiązań i określenie, którzy wytwórcy produkują na rzecz konsumpcji turystycznej. Stąd też na obecnym etapie rozwoju wiedzy statystycznej i ekonomicznej, wykorzystywanej w nauce o turystyce oraz praktyce gospodarczej, nie jest też możliwe uzyskanie zgodności rachunku turystyki i rachunku PKB.[8]

Problemem jest brak odpowiedniej metodologii umożliwiającej dokonanie pomiaru efektów ekonomicznych turystyki. W międzynarodowych standardach klasyfikacyjnych w zakresie pomiaru działalności gospodarczej (ISCEA – International Standard Classification of Economic Activities) turystyka jest pomijana. Ten fakt ma poważny wpływ na trudności w rzeczywistej ocenie wpływu gospodarki turystycznej na wzrost i rozwój ekonomiczny danego kraju. Trudne do oszacowania są także wszystkie efekty ekonomiczne związane z turystyką międzynarodową.

Trudności metodologiczne nie mogą być przyczyną zaniechania pomiarów wpływu turystyki na produkt i dochód narodowy. W celu ukazania pełnego znaczenia turystyki w gospodarce sporządzany jest rachunek satelitarny turystyki (RST). Jego koncepcja nawiązuje do Systemu Rachunków Narodowych (SNA) za sprawą Komisji ds. Statystyki ONZ, obowiązującego od 1968 roku w wielu krajach. Rachunek satelitarny turystyki jest stosowany przez kraje członkowskie

[8] U. Szubert-Zarzeczny, *Ekonomiczne podstawy turystyki*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 68.

Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Rachunek ten pozwala na przybliżenie wymiaru rzeczywistych skutków ekonomicznych związanych z działalnością w turystyce. Jego celem jest próba zmierzenia efektów działalności gospodarczej związanej z turystyką po stronie popytu i podaży. Rachunek satelitarny turystyki jest obecnie najlepszym narzędziem pomiaru wszystkich możliwych do ujęcia rezultatów ekonomicznych kompleksu gospodarki turystycznej danego kraju w ogólnym rachunku PKB tego kraju.

Ostatni rachunek dla Polski został opracowany w 2003 roku przez Instytut Turystyki na podstawie wspólnych założeń metodologicznych OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), WTO (Światowa Organizacja Turystyki) i Eurostatu (Urząd Statystyczny Wspólnot Europejskich).[9] Zawarte w nim dane dotyczą roku 2001.

Oszacowano, że charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej[10] w 2001 r. stanowiły 6,4% wartości dodanej, wytworzonej w całej gospodarce. Jeśli uwzględnić także działalność związaną z turystyką, której najistotniejszą część stanowi sprzedaż pojazdów i paliw oraz handel detaliczny, łączny udział turystycznych rodzajów działalności w wartości dodanej wytworzonej w Polsce w 2001 r. wyniósł 8,8%.

Z kolei wypracowana ściśle dzięki turystyce wartość dodana[11] w 2001 r. wynosiła 15,5 mld zł, a produkt krajowy brutto uzyskany dzięki turystyce (tzn. wartość dodana z uwzględnieniem podatków pośrednich od produktów turystycznych) ukształtował się na poziomie 17 mld zł. Oszacowany udział turystyki w tworzeniu PKB w 2001 roku wyniósł 2,3%.[12] Dokonanie tych szacunków było trudne ze względu na fakt, że sektor turystyczny jest ściśle powiązany z innymi sektorami gospodarki.

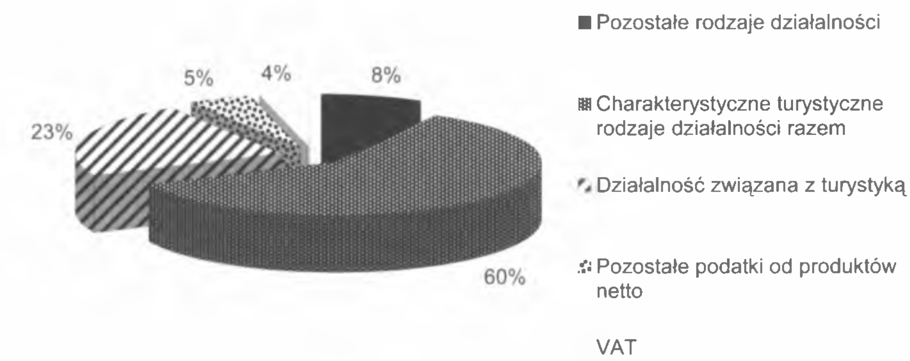
[9] *Informacje i opracowania statystyczne, Turystyka w 2003 roku*, GUS, Departament Turystyki Usług, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2004, s. 31.

[10] Do charakterystycznych rodzajów działalności zaliczono następujące rodzaje działalności wg PKD: 55.1 Hotele, 55.2 Pozostałe obiekty noclegowe, 55.3 Restauracje, 55.4 Bary, 55.5 Działalność stołówek i katering, 60.1 Transport kolejowy, 60.2 Transport lądowy pozostały, 61. Transport wodny, 62. Transport lotniczy, 63.21 Pozostała działalność wspomagająca transport lądowy, 63.22 Działalność portów morskich i śródlądowych, 63.23 Działalność portów lotniczych, 63. Działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką, 71.1 Wynajem samochodów osobowych, 92.3 Inna działalność artystyczna i rozrywkowa, 92.5 Działalność bibliotek, archiwów, muzeów i pozostała działalność kulturalna, 92.6 Działalność związana ze sportem, 92.7 Pozostała działalność rekreacyjna, 93.04 Działalność związana z poprawą kondycji fizycznej.

[11] Wartość dodana wypracowana ściśle dzięki turystyce eliminuje efekty pozaturystycznej działalności działów wymienionych w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej i włącza efekty wytwarzania produktów turystycznych występujących jako produkcja drugorzędna w przedsiębiorstwach zakwalifikowanych do innych rodzajów działalności

[12] *Rachunek satelitarny turystyki dla Polski 2001. Synteza*, MGPiPS, Instytut Turystyki, Warszawa 2003, s. 52.

Największy udział w tworzeniu PKB miały charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej. Przypadało na nie 60% turystycznego PKB. Na działalność związaną z turystyką przypadało 23%. Udział pozostałych rodzajów działalności (również wytwarzających produkty turystyczne) w tworzeniu produktu krajowego brutto przez turystyką wyniósł 8%. Pozostałą część turystycznego PKB stanowiły podatki pośrednie, łącznie 12%. Strukturę produktu krajowego brutto wytworzonego przez turystykę w 2001 roku obrazuje poniższy wykres (rys. 2).

Rys. 2. Struktura PKB wytworzonego przez turystykę w 2001 roku
The structure of GDP produced by tourism in 2001

Źródło: *Rachunek satelitarny turystyki dla Polski 2001. Synteza*, MGPiPS, Instytut Turystyki, Warszawa 2003, s. 52.

W roku 2002 udział wpływów z turystyki w tworzeniu PKB był nieco wyższy niż w 2001. W roku 2003 zanotowano natomiast spadek udziału wpływów z turystyki w tworzeniu PKB z 5,2% do 4,6%, co może wynikać z szybszego tempa wzrostu PKB przy malejących wpływach z turystyki (tab. 1).

Tab. 1. Wpływy z turystyki w Polsce i ich udział w PKB w latach 2001–2003
Income from tourism in Poland and their share in GDP in 2001–2003

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Wpływy z turystyki w mld zł*	37,9	40,3	37,5
Wartość PKB w mld zł	750,8	772,2	804,7
Udział wpływów z turystyki w PKB (w%)	5,1	5,2	4,6

* Wpływy oznaczają sumę wydatków cudzoziemców w Polsce (bez przekazów z zagranicy na konta polskich podmiotów turystycznych) oraz wydatków mieszkańców Polski (razem z dziećmi) na wyjazdy krajowe.

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 45.

Według Światowej Rady Turystyki i Podróży (WTTC) udział przemysłu turystycznego w tworzeniu polskiego produktu krajowego brutto w latach 2001–2003 szacowany jest na 1,96–2,06%.[13] Natomiast według tej samej organizacji udział gospodarki turystycznej w PKB w Polsce w tym samym okresie wahał się od 8,25% do 8,48%. Szczegółowe dane zawiera tabela 2.

Tab. 2. Udział gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego w PKB w Polsce w latach 2001–2003 (w %)
Share of tourist economy and tourist industry in GDP in Poland in 2001–2003 (%)

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Przemysł turystyczny	1,96	1,99	2,06
Gospodarka turystyczna	8,32	8,25	8,48

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 47.

Według danych WTTC wartość PKB przemysłu turystycznego w Polsce w 2003 r. wyniosła 16,58 mln zł i była wyższa w stosunku do roku poprzedniego o 8,4%. Z kolei wartość PKB wytworzona przez gospodarkę turystyczną wyniosła w 2003 roku 68,18 mln zł i była wyższa o 9,3% w stosunku do roku 2002.

Turystyka ma swoje miejsce w bilansie płatniczym Polski. Narodowy Bank Polski w bilansie płatniczym uwzględnia pozycję „podróże zagraniczne", dotyczącą wydatków cudzoziemców poniesionych na terenie Polski. Udział turystyki w eksporcie obliczany jest na podstawie wydatków odwiedzających jednodniowych i turystów zagranicznych z uwzględnieniem danych dotyczących przekazów z zagranicy na konta polskich podmiotów turystycznych. Turystyka przyjazdowa do Polski odgrywa ważną rolę w eksporcie. W latach 2001–2003 jej udział kształtował się na poziomie 9,0%–5,7% (wydatki cudzoziemców w Polsce uległy zmniejszeniu z 4,6 do 4,1 mld USD). Mimo iż udział turystyki w eksporcie wykazywał tendencję spadkową, nie jest to zjawisko niepokojące.[14]

Wydatki Polaków na podróże zagraniczne w latach 2001–2003 ulegały systematycznemu zmniejszeniu, z 3,5 do 2,8 mld USD. Zmniejszeniu ulegał także udział wydatków Polaków na podróże zagraniczne w imporcie (spadek z 6,0% do 3,7%). Mimo iż saldo obrotów towarowych i usługowych w skali całej gospodarki było ujemne (od –6,8 mld do –5,2 mld USD), saldo podróży zagranicznych wykazywało tendencję rosnącą z 1,1 do 1,3 mld USD (tab. 3). Narodowy Bank Polski, sporządzając bilans płatniczy, posługuje się danymi Instytutu Tury-

[13] Analizy i dane dotyczące sytuacji turystyki w Polsce i jej miejsca w rachunkach narodowych oraz na tle innych państw Europy Środkowo-Wschodniej i Unii Europejskiej opracowywane są corocznie przez Oxford Economic Forecasting na zlecenie WTTC (Światowa Rada Turystyki i Podróży).

[14] Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa, wrzesień 2005, s. 47.

styki, gdyż szacunki te stanowią najpełniejsze źródło danych o wydatkach cudzoziemców w Polsce.

Tab. 3. Bilans płatniczy Polski w latach 2001-2003 (w mld USD)
Balance of payments in Poland in 2001–2003 (in billions USD)

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Eksport towarów i usług	51,4	57,0	72,3
Podróże zagraniczne (wydatki cudzoziemców)*	4,6	4,3	4,1
Udział wydatków cudzoziemców w eksporcie	9,0%	7,5%	5,7%
Import towarów i usług	58,2	63,5	77,5
Podróże zagraniczne (wydatki Polaków zagranicą)	3,5	3,2	2,8
Udział wydatków Polaków w Imporcie	6,0%	5.7%	3,7%
Saldo obrotów towarowych i usługowych	–6,8	–6,5	–5,2
Saldo podróży zagranicznych	1,1	1,1	1,3

* W latach 2001 i 2002 kwoty zaprezentowane w bilansie płatniczym zostały pomniejszone o oszacowane wydatki podróżnych, poniesione na zakupy towarów dokonane z zamiarem odsprzedaży.

Źródło: *Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za 2003 rok*, NBP, Warszawa 2004.

ZATRUDNIENIE W TURYSTYCE
Employment in tourism

Zatrudnienie w turystyce, liczone według PKD jako zatrudnienie dla sekcji H dział 55 Hotele i Restauracje oraz sekcji I dla grupy 63.30 – działalność związana z turystyką, w 2003 roku wynosiło 226,4 tys. osób. Zatrudnienie w tych grupach w latach 2001–2003 systematycznie ulegało zmniejszeniu. Natomiast udział wymienionych grup w zatrudnieniu ogółem zmalał tylko w 2002 r. (z 1,62 do 1,53%), natomiast w 2003 r. utrzymał się na takim samym poziomie (1,53%), jak w roku poprzednim (tab. 4).

Tab. 4. Zatrudnienie w biurach podróży, hotelach i restauracjach na tle zatrudnienia w gospodarce polskiej w latach 2001–2003
Employment in travel agencies, hotels and restaurants compared to employment in Polish economy in 2001–2003

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Zatrudnienie w biurach podróży (w tys.)	18,6	17,3	17,1
Zatrudnienie w hotelach i gastronomii (w tys.)	225,7	210,9	209,3
Razem (w tys.)	244,3	228,2	226,4
Zatrudnienie w całej gospodarce (w tys.)	14995,6	14923,7	14802,0
Udział zatrudnionych w biurach podróży, hotelach i restauracjach do zatrudnienia ogółem (w%)	1,62	1,53	1,53

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 51.

Po przeprowadzeniu rachunku satelitarnego turystyki dla Polski w 2001 r. oszacowano, że zatrudnienie w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej (generowane przez turystykę we wszystkich sektorach) wyniosło 811 tys. Stanowiło to około 7,8% krajowej siły roboczej, z czego 520 tys. przypadało na przedsiębiorstwa, w których liczba pracujących przekraczała 9 osób, a prawie 300 tys. – na mniejsze jednostki.[15]

WTTC szacuje, że w Polsce w 2002 r. spadek zatrudnienia w przemyśle turystycznym wyniósł 2,1%, podczas gdy w 2003 r. odnotowano wzrost o 2% w stosunku do 2002. Podobne tendencje dotyczyły również gospodarki turystycznej. Podkreślić należy, że WTTC wykazuje wzrost udziału zatrudnienia do zatrudnienia ogółem zarówno dla przemysłu turystycznego (z 1,98% do 2,08%), jak i dla gospodarki turystycznej (z 7,83% do 8,00%). Informacje na ten temat zawiera tabela 5.

Tab. 5. Zatrudnienie w gospodarce i przemyśle turystycznym w latach 2001–2003 według WTTC
Employment in tourist economy and industry in 2001–2003 according to WTTC

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Zatrudnienie w przemyśle turystycznym (w tys.)	300,7	294,2	300,0
Zatrudnienie w gospodarce turystycznej (w tys.)	1 190,7	1 142,2	1 155,3
Udział zatrudnienia w przemyśle turystycznym do zatrudnienia ogółem (w%)	1,98	2,00	2,08
Udział zatrudnienia w gospodarce turystycznej do zatrudnienia ogółem (w%)	7,83	7,78	8,00

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 52.

Zatrudnienie w przemyśle turystycznym w latach 2001–2003 ustabilizowało się na podobnym poziomie. W roku 2002 zmniejszyło się zatrudnienie w gospodarce turystycznej względem roku poprzedniego. Rok 2003 przyniósł niewielką poprawę. Analizując wskaźniki stopy bezrobocia w Polsce (XII 2001 – 17,5%, XII 2002 – 20%, XII 2003 – 20%)[16], można wnioskować, że rozwój turystyki (gospodarki turystycznej) ma silną korelację z poziomem zatrudnienia w całej gospodarce. Przyczyną może być fakt, że wydatki turystyczne tworzą bezpośrednio i pośrednio nowe miejsca pracy w różnych sekcjach gospodarki narodowej.

Udział gospodarki turystycznej w tworzeniu PKB i udział zatrudnienia w gospodarce turystycznej w stosunku do zatrudnienia ogółem w Polsce jest niższy

[15] *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa, wrzesień 2005, s. 51.
[16] http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/stopa_bezrobocia/index.htm [dostęp: 31.01.2006].

niż w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i „starych" krajach Unii Europejskiej (tab. 6, tab. 7). Jeszcze większa różnica ma miejsce przy porównaniu udziału przemysłu turystycznego w tworzeniu PKB (w UE powyżej 4%, w Polsce nieco powyżej 2%). Poniższe wskaźniki nasuwają pytanie, dlaczego gospodarka turystyczna w Polsce ma nieco mniejszy udział w tworzeniu PKB, a także charakteryzuje się mniejszym udziałem zatrudnienia do zatrudnienia ogółem względem innych krajów Unii Europejskiej, Europy Środkowo-Wschodniej czy świata?

Tab. 6. Udział gospodarki turystycznej w PKB w Polsce, krajach Europy Środkowo-Wschodniej, Unii Europejskiej i na świecie (w%)
Share of tourist economy in GDP in Poland, South-East European countries, European Union and in the world (%)

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Polska	8,32	8,25	8,48
Świat	10,35	10,14	10,15
Unia Europejska (15)	11,64	11,43	11,47
Europa Środkowo-Wschodnia	9,94	9,66	9,84

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 52.

Tab. 7. Udział zatrudnienia w gospodarce turystycznej w zatrudnieniu ogółem w Polsce, krajach Europy Środkowo-Wschodniej, Unii Europejskiej i na świecie (w%)
Share of employment in tourist economy in general employment in Poland, South-East European countries, European Union and in the world (%)

Wyszczególnienie	2001	2002	2003
Polska	7,83	7,78	8,00
Europa Środkowo-Wschodnia	8,54	8,32	8,57
Unia Europejska (15)	12,83	12,72	12,84
Świat	7,88	7,79	7,87

Źródło: *Raport o stanie gospodarki turystycznej w latach 2001–2003*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Turystyki, Warszawa 2005, s. 53.

PROGNOZY ROZWOJU TURYSTYKI W POLSCE
The development of tourism in Poland prognoses

Prognozy rozwoju turystyki w Polsce są optymistyczne. Według Światowej Organizacji Turystyki do 2020 roku Europa pozostanie najczęściej odwiedzanym regionem świata. Przewiduje się 717 milionów podróży w 2020 roku i 46-procentowy udział w światowym rynku turystycznym. Wśród poszczególnych regionów Europy największy wzrost przyjazdów odnotują kraje Europy Środ-

kowo-Wschodniej (223 mln) oraz południowo-wschodnich krajów basenu Morza Śródziemnego (212 mln).[17]

Według oszacowań Instytutu Turystyki można stwierdzić, że znaczenie gospodarki turystycznej w Polsce w latach 2000–2020 wzrośnie. Przewidywany udział gospodarki turystycznej w tworzeniu PKB, w rynku pracy i nakładach inwestycyjnych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2000–2010 przedstawia tabela 8.

Tab. 8. Przewidywane roczne tempo wzrostu znaczenia gospodarki turystycznej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2000–2010 (w%)
Etimated growth speed of the meaning of tourist economy in South and East European countries in 2000–2010 (%)

Kraj	Udział w PKB	Udział w rynku pracy	Nakłady Inwestycyjne
Europa Środkowa i Wschodnia ogółem	4,4	0,32	4,9
Bułgaria	4,2	–0,4	8,0
Czechy	4,6	0,1	5.1
Kraje b. ZSRR**	3,8	0,3	4,3
Polska	5,4	0,7	5.4
Rumunia	3,7	0.8	2.7
Słowacja	4,5	0,0	3.3
Słowenia	5,0	0,5	5,6
Węgry	5,8	0,7	7,2

* wartości realne, ponad przewidywany poziom inflacji
** uwzględniono zarówno kraje europejskie, jak i azjatyckie

Źródło: W. Bartoszewicz, K. Łopaciński, *Prognozy rozwoju i tendencje w polskiej turystyce (2000–2015)*, Instytut Turystyki, Warszawa 2000, s. 7.

Według prognoz Instytutu Turystyki średnioroczna dynamika liczby przyjazdów turystów do Polski w latach 2005–2007 wyniesie ponad 5%. Istotnego wzrostu liczby przyjazdów należy oczekiwać z Niemiec, a jeszcze większego z nieościennych krajów „15" UE (w tempie 10% rocznie), USA i pozostałych krajów zamorskich. Ogółem liczba przyjazdów turystów wzrośnie z 14,3 mln w 2004 r. do 16,8 mln w 2007. WTTC przewiduje, że przeciętne roczne tempo wzrostu wpływów dewizowych z turystyki przyjazdowej w Polsce w latach 2000–2010 wyniesie 5,5%. Będzie to wielkość wyższa niż ten sam średni wskaźnik dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej ogółem (4,18%). Prognozy Instytutu Turystyki są także optymistyczne i zakładają wzrost wpływów dewizowych związanych z turystycznymi przyjazdami cudzoziemców do Polski w latach 2006 i 2007.

[17] W. Bartoszewicz, K. Łopaciński, *Prognozy rozwoju i tendencje w polskiej turystyce (2000–2015)*, Instytut Turystyki, Warszawa 2000, s. 6.

PODSUMOWANIE
Conclusions

Wzrost zainteresowania społeczeństwa turystyką, a także świata nauki funkcjami turystyki w układzie krajowych i międzynarodowych stosunków gospodarczych skłania do badania roli gospodarki turystycznej jako czynnika wzrostu i rozwoju ekonomicznego w poszczególnych regionach i krajach, w tym także w Polsce. Gospodarka turystyczna jest rodzajem aktywności gospodarczej rozproszonej w wielu sekcjach (działach, klasach i podklasach) gospodarki narodowej. System rachunków narodowych nie zaspokaja w takiej sytuacji wszystkich potrzeb związanych ze statystyką i analizami gospodarczymi działalności branży turystycznej. W zmodernizowanym systemie rachunków narodowych opracowano rachunki uzupełniające w stosunku do systemu podstawowego, nazywane przez statystyków rachunkami satelitarnymi. Celem rachunku satelitarnego turystyki jest wyodrębnienie wkładu turystyki w gospodarkę danego kraju.

Według Światowej Rady Podróży i Turystyki rynek turystyczny jest obecnie obsługiwany przez największy przemysł na świecie. Jest on przedmiotem zainteresowania w wielu krajach, także w Polsce. Wynika to z jego dynamicznego wzrostu osiągniętego w ostatnim okresie, potencjału rozwoju oraz efektów ekonomicznych mierzonych wielkością inwestycji, wielkością produktu krajowego brutto wytwarzanego przez turystykę, zatrudnieniem, wpływem na bilans płatniczy oraz wpływem na społeczności lokalne.

Podstawowym syntetycznym wskaźnikiem określającym miejsce i znaczenie każdego działu czy też gałęzi (branży) w gospodarce narodowej jest jej udział w produkcie krajowym brutto. Dane WTTC wskazują, że udział gospodarki turystycznej i przemysłu turystycznego w PKB w Polsce w ostatnich latach wzrasta. Na tej podstawie można zaryzykować stwierdzenie, że turystyka staje się branżą o coraz większym znaczeniu dla rozwoju całej gospodarki narodowej. Drugim syntetycznym wskaźnikiem, który charakteryzuje znaczenie turystyki w gospodarce, jest udział zatrudnienia powodowanego przez turystykę w globalnym zatrudnieniu w kraju. Podkreślić należy, że Światowa Rada Podróży i Turystyki wykazuje wzrost udziału zatrudnienia do zatrudnienia ogółem zarówno dla przemysłu turystycznego, jak i dla gospodarki turystycznej.

Oceny roli i znaczenia turystyki zagranicznej w gospodarce najczęściej dokonuje się w sposób syntetyczny przez porównanie wpływów z zagranicznej turystyki przyjazdowej z produktem krajowym brutto, następnie przez określenie roli i znaczenia turystyki przyjazdowej w eksporcie dóbr i usług oraz relacji między wpływami z turystyki przyjazdowej a wartością eksportu, a także przez ustalenie znaczenia turystyki zagranicznej w bilansie płatniczym. W ostatnich latach wydatki cudzoziemców związane z podróżami zagranicznymi do Polski przewyższają wydatki polskich turystów za granicą. Saldo podróży zagranicznych jest dodatnie, co można uznać za zjawisko pozytywne dla gospodarki kra-

ju. Po „kryzysowym" roku 2003 przychody z turystyki od 2004 wzrastają, a w tej kwestii prognozy Światowej Rady Podróży i Turystyki oraz Instytutu Turystyki są optymistyczne.

Znaczenie gospodarcze turystyki polega również na tym, że wywiera ona wpływ na wielkość produkcji i zatrudnienia w innych dziedzinach gospodarki. To dzięki turystyce tworzy się wartość dodana w działach gospodarki, które służą gospodarce turystycznej.

Z wydatków turystycznych korzysta nie tylko gospodarka turystyczna sprzedająca bezpośrednio dobra i usługi turystom, ale pośrednio także wiele kooperujących gałęzi gospodarki, które dostarczają dobra i usługi przedsiębiorstwom turystycznym.

Z rozwojem turystyki Polska wiąże duże nadzieje na dynamiczny wzrost gospodarczy kraju i wielu regionów. Turystyka stanowi sektor mogący w istotny sposób wspomóc realizację ważnych programów rządowych, w szczególności przyczyniając się do zapewnienia rozwoju gospodarczego, tworzenia nowych miejsc pracy, stymulowania przekształceń strukturalnych i nowoczesnych form działalności związanych z formowaniem się społeczeństwa informacyjnego, umożliwiając rozwój i zaspokojenie potrzeb życiowych mieszkańców wszystkich regionów Polski.

Reasumując, na podstawie przytoczonych informacji ze źródeł wtórnych można stwierdzić, że gospodarka turystyczna Polski zajmuje obecnie znaczącą rolę w gospodarce narodowej i jej znaczenie w przyszłości prawdopodobnie będzie wzrastać.

SUMMARY

Tourist economy is a type of economic activity that is spread in many sections (divisions, classes and subclasses) of the national economy. Data from the World Travel and Tourism Council (WTTC) indicate that the contribution of tourist economy and tourist industry to creating GDP in Poland has been rising for the last years. WTTC also shows that the ratio of employment in tourist industry and economy to general employment has risen. The economic role of tourism also lies in its influence on the level of production and employment in other fields of economy. Basing on the secondary sources it can be stated that Poland's tourist economy plays a significant role in the national economy and its importance is likely to grow in the future.